

Հրանտ Մաթևոսյան

Մեր պարտքը գրականությանը

Վաստակով չհասած՝ տարիքով արդեն հասանք ամանորյա խոհ ունենալու իրավունքի: Տիտ Լ: Երանի արդեն հարցաթերթիկը լրացրած ու շարունակելիս լինեի Իվան Իլյիչի «ամենահասարակ ու սովորական և ամենասարսափելի» կյանքի պատմության ընթերցումը, ինչպե՛ս է խփում Տոլստոյը՝ քաղքենուն ու ձրիակերին, ինչպե՛ս է հզոր մատների արքան առնում՝ ուղիղ բուկը, գրողի ու քաղաքացու ինչ հրճվանքով և ինչ ատելությամբ է խցկում «սև պարկ» Իվան Իլյիչին՝ անձնական անբասիր կյանքի ու թերթիկի տեր պաշտոնյային, որի հայրը «պետերբուրգյան զանազան գերատեսչություններում ու մինիստրություններում ունեցել էր այն առաջխաղացումը, ինչը մարդկանց բերում է մի դրության, ուր թեկուզ բացեիքաց երևում է, որ նրանք որևէ պաշտոն վարելու ընդունակ չեն, այդուհանդերձ վտարելի էլ չեն անցած երկարամյա ծառայությամբ ու աստիճանով և ուրեմն ստանում են հնարած սուտ պաշտոններ ու անսուտ հազարներ՝ վեցից տասը, և դրանով ապրում մինչև խոր ծերություն: Դրանցից էր Իլյա Եֆիմովիչ Գոլովինը՝ գաղտնի խորհրդականը, անպիտան բազում հիմնարկների անպետք անդամը»: Այդպիսին էր Իլյա Գոլովինը, և անշեղորեն դրան էր գնում Իվան Իլյիչը, բարեհոգի լիբերալի դեմքին մի պահ միայն վիրավորված քաղքենու ժանիքը երևացնելով՝ 45-ում ահա ցատկել ու տակն է քաշել մի փափուկ ռոճիկ՝ 5000ռ., արդեն քիչ է մնում հասնի ավելորդ հիմնարկների անտեղի անդամության, բայց այդտեղ ահա Տոլստոյի ծուռ մատները նրա վիզը շանթել և խցկում ու խցկում են խավար ծակը - դե գնա նորի՛ց ծնվիր: Նա բողոքում է, նա անարդար է համարում, նա դիմադրում է, նա մեղադրում է, բայց ամբողջ Ռուսաստանի ու ամբողջ աշխարհի աստվածորեն մտահոգ, աստվածորեն գայրացած, աստվածորեն արդար տերը անգիջում է -

համոզում, հաշտեցնում ու խցկում է, և ժպտալո՛վ, ժպտալո՛վ: Եվ չգիտես շատ ավելի ինչն է կանգնած այդ ժպիտի ետևը՝ գրողական հպարտությո՞ւնը «սովորական մահը հասարակ մարդու ներսից» նկարագրելու կարողության համար, թե՞ այն, որը գրողը գտել էր Աստծու աշխարհը ներսից ուտող որդր՝ արտաքուստ փափուկ, բարեհոգի, անասամ, հարմարվող, ներքուստ ջլուտ, գիշատիչ, չար, ժանիքավոր ձրիակերությունը: Եվ զարհուրելիորեն գեղեցիկն այն է, որ քեզ՝ հայ գրող չր. Մաթևոսյանիդ թվում է, թե գրականության այդ տիտանը քո ձեռքը բռնել ու քո ձեռքով նկարագրում է քեզ: Որ Իվան Իլյիչը դու ես: Որ կյանքիդ կեսում ահա հագիվ տակդ քաշեցիր ապահովության փափուկ բարձր և չես վայելելու, և դա ողբերգություն ու անարդար է: Այդպես է - իսկական գրականությունը միայն իմ մասին է: Եթե իմ մասին չէ՝ ուրեմն ոչ որի մասին չէ: Չպետք է հուսալ, թե մարդիկ տարբեր են լինում և անպայման որևէ մեկի մասին կլինի այն գրականությունը, որը իմ մասին չէ: Եվ եթե հանդիպումների ժամանակ, այլև իրենց անկեղծ գրավոր ելույթներում և այն ելույթներում, որ նրանց բերաններով գրական կազմակերպությունների ղեկավարություններն են ունենում, հանքագործները, ուսանողները, միլիցիոներները, ինժեներները, սահմանապահները՝ բոլորը պահանջում են գրել իրենց մասին և մեզ մեղադրում են մեր թեմաների կաշկանդված նեղության մեջ, այդ չի նշանակում, թե մենք նրանց մասին չենք գրել,- ընդհակառակը, գրել ենք ու շատ ենք գրել, և մեր գրվածքները մետրը մետրին կծածկեն հանրապետության 30 հազար քառ/կմ եղած փովածքը,- այդ նշանակում է մենք գրել ենք նրա՛նց մասին և մեր գրվածքները եղել են ոչ նրա՛նց, ոչ մե՛ր, ոչ էլ այս արևի տակ որևէ մեկի՛ մասին: Դա եղել է անհասցե գրականություն: Այդ գրականությունը ոչ ոք չի ստացել:

Արդ՝ ո՞վ է գրել իմ մասին և ումի՞ց են նամակ ստացել:

Հանրապետությունը ևս մի տարի ապրեց խաղաղության մեջ, որպես հավելյալ ու ճիշտն ասած միակ տոն ինձ համար՝ Վիլյամ Մարոյանը եղավ այստեղ, ատոմակայանը մի քիչ էլ կառուցվեց, Սևանի ջրատարը մի քիչ էլ առաջացավ, և թող ամեն ոք իր հեկտարի պատասխանատուն լինի, և՛ ո՞վ է գրել, Լև Տոլստոյից բացի, իմ մասին:

Գուցե՛ շատերը, բայց ինձ հասցեագրվածներից ինձ հասածները հիշեն, Հակոբ Մնձուրի՛ «Միլա», Մուշեղ Գալշոյան՝ մնացորդաց դիմանկարներ, դիմանկարների փորձեր (գնահատականը այսպես ավելի ճիշտ կլինի), Վասիլի

Շուկշին՝ երկհատոր երկերի պատմըվածքների առաջին հատորը, Անդրեյ Բիտով՝ «Թռչող Մոնախովը», Գրիգոր Տյուտյուննիկ՝ «Երեք ողբ առ Ստեպան», Վահագն Դավթյան՝ բանաստեղծությունների ձեր թերթում տպագրված շարքը, վաթսուհինյակյան թվականների ջերմ, շքեղ ու թրթռուն Համո Սահյանից՝ ջերմության ու շքեղության ցուլքեր: Ամբողջը:

Մրանք գրականության ամենակեր տերմիտից՝ գրքայնությունից փրկված պատատիկներ են: Մատիտ վերցնելուց առաջ մեր գրականությունը ներսից խժողո այդ թշնամու կերպարը ես տեսնում էի, ես ուզում էի գտնել նրա հայերեն անվանումը, ես ստիպված բառարանի դիմեցի, իսկ բառարանում գրված էր. «տերմիտ անվանումը գալիս է հունարեն տերմես՝ վերջ, վախճան բառից»: Ես այնքան էլ վստահ չեմ՝ մեր գրականության միջուկը խժողո այդ թշնամին գրքայնությունն է, թե ուրիշ մի բան, բայց որ տերմիտի պես անխղճորեն խժողում է թե՛ մեր արձակը, որը արտաքուստ կարծես թե բավական լիքն ու վստահ տեսք ունի, բայց մեջը կերված է, թե՛ մանավանդ մեր պոեզիայի երիտասարդական ուժերը,- դա ավելի քան զգալի է:

Խոսքը վատ գրքերից գալու դեմ չէ և լավ գրքերից գալու մասին չէ, լավ գրքերը նույնպես գրքեր են,- խոսքն առհասարակ գրքերից գալու դեմ է: Խոսքն այն մասին է, որ լավ ու վատ գրքերը խցկվում են մեր ու մեր իրականության արանքը, ճշգրիտ՝ մեր և մեր արանքը, նրանք մեզ օտարում են մեզնից, մեր հորը մենք տեսնում ենք ըստ Հովհաննու, ըստ Մարկոսի, Ղուկասի և ըստ Մատթեոսի, այլ ոչ թե ըստ մեզ, հների և ուրիշների նետած լույսի մեջ ու սահմաններում մենք գտնում ենք իրեր ու իրավիճակներ՝ որ իրենք էին գտել, և նրանց լույսի սահմաններից չենք ելնում, այնինչ աշխարհն այնքան մեծ է, որ վստահորեն կարող ես ասել, թե նախորդ ամբողջ մշակույթը լուսավորել է մի բացատի, մի կալի, կրկեսային մի ասպարեզի չափ տեղ միայն:

Հեռուստատեսային հարցազրույցի մեջ Վիլյամ Մարոյանն ասաց. «Հայ մարդն անսպառ է»: Նրան ասացին . «Լինում է, երբ գրողը լավ է սկսում, բայց շուտ է վերջանում, շուտ է սպառվում», և նա ասաց. «Սիրելի Վահագն... հայ մարդն անվերջ է»: Գրականությունը, այո, կյանքն է, ողբերգական ու սիրելի կյանքն է, և ինչպե՞ս կպատահի, որ ապրես ու ասես, թե սպառվել ես: Մի բան, իրոք, ուրեմն, սպառվել է և սպառվել է գրքերից վերցրած լիցքը: Գրքերն ահա այդպես են դավաճանում: Եվ դավաճանում, կեսճանապարհին քեզ մենակ են թողնում բոլոր գրքերը և լավ ու վատ ուղեկիցներ չկան - քո միակ ուղեկիցը դու ես:

Մնձուրին, Շուկշինը, Գալշոյանը իր սասունցիների դիմանկարներով ինձ համար հավիտյան հետաքրքիր հեղինակներ են լինելու, նրանցը մեծ սինթեզի էն արձակը չէ, բայց և սինթեզ չէ ըստ, ասենք, Ջոյսի,- և դրա համար շնորհակալություն իրենց:

Կուզենայի, որ հայ գրողները եկող հունվարից սկսած հայ կյանքից դեպք, դիպված ու իրենք իրենց բերեն հայ գրականություն, և հայ ընթերցողն այդպիսով վերջապես կարդա հայերեն տառերով իր մասին: Կուզենայի, որ նույն այդ Ջոյսը, Ֆոլքները, Սարոյանը, Մարկեսը, Հեմինգուեյը, Ստեյնբեկը, Կորտասարը, Կավաբատան, Շուկշինը, Բիտովը հայերենի ամբողջ գնգուն թրթիռով հայերեն գրքեր դառնային, դրվեին հայ ընթերցողի սեղանին՝ հայ գրողների գրքերի կողքին, վերջնահաշվում՝ դա մեզ համար էլ լավ կլիներ: